

A MAGYAR FELSŐOKTATÁS ÉS KUTATÁS KIHÍVÁSAI A KÖZGAZDASÁG-TUDOMÁNY TÜKRÉBEN¹

Móczár József

az MTA doktora, professzor, Budapesti Corvinus Egyetem

jozsef.moczar@uni-corvinus.hu

A közelmúltban érdekes vita bontakozott ki a *Közgazdasági Szemlében* Csaba László (2013) cikkét követően a hazai közgazdaság-tudomány kutatási és oktatási színvonalát és eredményeit illetően. Az egyes vitacikkek szerzői mindannyian világot járt, a *mainstream* közgazdaságtudomány legújabb eredményeit is kiválóan ismerő, tapasztalt kutatók és oktatók, közülük többen is rendelkeznek külföldi PhD-fokozattal, mások akadémikusok, ezért is különös figyelemre méltók írásaik. A cikkek fele (Benczúr et al., 2013, Simonovits, 2013), azt tükrözi, hogy szerzőik sokkal jobbnak gondolják az itthoni oktatási és kutatási szintet, mint amilyen valójában, jobbító szándékkal és javaslataikkal a közgazdaság-tudomány mester- és PhD-oktatásában rövid időn belül, ha nem is az amerikai, de a holland vagy a skót szintet szeretnék vizontlátni, ami üdvözlendő lenne. Ugyanakkor nem érzékelik az itthoni meztelen valóságot, hogy a közgazdaság-tudomány, vagy stílusosan, az *economics* idehaza évek óta ádáz harcot vív a *business*-szel már a pusztta létéért is. Elsőként a közgazdaság-tudomány kuta-

tását és egyetemi szintű oktatását kell kimozdítani a holtpontról, és közelíteni a nemzetközi szinthez, csak utána lehet vitatkozni arról, hogy most melyik iskolát és főáramot kövessük. Ezt érzékelhetjük Csaba László (2013) és Török Ádám (2013) esszéjéből is, jól lehet a szerzők nem adnak részletes látetelet az okokról. Itt most a rendszerváltásból kiindulva, a megváltozott ideológiai és politikai körülményekkel, oktatási formákkal, a tömegoktatás és a felsőoktatás szakmai anomáliáival, a kutatás és az oktatás szinergiahiányából, a rendszerszintű hibákból magyarázzuk az *economics* térvesztését a *business*-szel szemben. Rámutatunk arra is, hogy az oktatási és kutatási szintek emelése nem felső szinten hozott határozatokkal, törvényekkel érhető el, hanem kizárólag csak az egyetemen, az egyetemi autonómia keretében. Csak a tényekkel való őszinte szembenézés vezethet eredményre! Nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy nem is olyan régen a magyar közgazdaságtudomány a világ nemzetközi élvonalába tartozott.

1. Rendszerváltás: *economics* versus *business*

A tudományágak közül a társadalomtudományt, azon belül is a közgazdaság-tudo-

¹ Megjegyzést érdemel, hogy az itt leírtak a szerző saját véleményét tükrözik.

mányt érintette leginkább az 1989-es rendszerváltás. A szocializmus politikai gazdaságtanán nevelkedett kutatók és oktatók, vállalati és minisztériumi vezetők szakmai ismeretanyaga nagyrészt használhatatlanná vált, a kutatási területek átrendeződtek. Számos, addig marxista közgazdászként (el)ismert kutató és oktató kezdett el kutatni vagy tanítani modern piacgazdasági témákat. Sokkal problémásabb volt a vállalati és a minisztériumi munka „piacosságát”, mivel a gyér „szamizdátos” piacgazdasági ismeretek mögött nem volt tapasztalat, és le kellett küzdeni a paternalista beidegződéseket is. Lasszóval fogdosták a piaci folyamatokat kicsit is értő (és angolul vagy németül olvasó) embereket; sokan kevés tudással jutottak szárnyaló karrierekhez. Ezt a *learning by doing* folyamatot felgyorsította az ideológiai kötöttségek megszűnése, a nyugati irodalom beáramlása. Világossá vált, hogy a Lajtán túl a főáramlat több utcahósszal előbb jár mind az elméletben, mind a módszertanban (bár nem annyira, mint a többi volt szocialista ország esetében, különösen a matematikai és az ökonometriai módszerek tekintetében, az empirikus vállalat- és szervezetkutatásban, szociológiai módszerek alkalmazásában, de a reformközgazdászok munkái (lásd Csaba, 2002), a tranzíciós kutatások is segítettek az átmenetet), ami szintén elindított egy intenzív tanulási folyamatot. A különböző újabb külföldi ösztöndíjak (Fulbright-, Tempus-, Giovanni Agnelli-, DAAD-, Phare ACA- stb.) a nyugati egyetemekre kifejezetten ezt a felzárkózást segítették. A társadalomtudomány bizonyos, addig tiltott, vagy csak így-úgy megűrt területei, mint a politikatudomány, a szociológia stb. is rohamos fejlődésnek indultak.

Hogyan értékelhetjük a rendszerváltás előtti, a szocialista időkre eső hazai közgazdaság-

tudományt? Összességében meglepően jól! Ugyanis a 60-as és a 70-es évek meghatározó nemzetközi főáramlata elfogadható volt a mi szocializmusunkban is: az ÁKM (ágazati kapcsolatok mérlege), a többszektoros *input-output* elemzés, a statikus általános egyensúly-elmélet, a Neumann-modellek, a *turnpike*-ok, a (CES – konstans helyettesítési rugalmasságú, VES – változó helyettesítési rugalmasságú stb.) termelési függvények, a lineáris és nem lineáris programozási modellek stb. elméleti és empirikus kutatásai² megfeleltek az akkori nemzetközi standardnak, és a szocialista ágazati népgazdasági tervezés legfőbb módszerei közé tartoztak. Ezek a modellek még nem követték a liberális piaci spekulációs elveket, ugyanis közvetlenül nem érintették sem a pénz-, sem az értékpapírpiacokat, sem a munkaerőpiacot és a pénzügyi szférát sem, mondhatjuk úgy is, hogy kifejezetten csak a termeléssel, a számított árakkal és a központi elosztással foglalkoztak, ágazati bontásban, többnyire metaelméleti közelítéssel. A statikus vagy legfeljebb kvázi-stacionárius szemlélet tipikusan megfelelt az akkori fejlett világ közel egyenletesen növekvő gazdaságainak elemzésére is (vö. Hicks, 1985). Ebben az időszakban lett világhírű Kornai János professzor a kétszintű tervezési modelljével, majd az általános egyensúly kritikájáról (lásd Móczár, 2006), és a hiányról írt monumentális műveivel. Bár az ökonometria a maga bizonytalansági feltevéseivel nehezebben tört utat magának, de a *Központi Statisztikai Hivatal* (KSH) Ökonometriai laboratóriuma kutatásaival és empirikus elemzéseivel követte a legújabb

² A 70-es években nemzetközileg is elismert kutatói voltak e modelleknek: Augusztinovics Mária, Bródy András, Martos Béla. A hazai matematikai közgazdasági témájú írások nagyobb része mindmáig az akkori eredmények stilizált átiratai.

eredményeket, csakúgy, mint az Infelör. A magyar matematikai közgazdászok és statisztikusok pedig a világ élvonalába tartoztak, hasonlóan a háború előtti Heller Farkashoz, Theiss Edéhez stb. Az elméleti kutatások a Közgazdaság-tudományi Intézetben (KTI) koncentráálódtak, míg a Világgazdasági Intézet az egyes országokat regionális szerepük, irányítási és politikai rendszerük és gazdaságföldrajzi adottságaik alapján kutatták. Külön is megjegyzendő, hogy a KTI-ben az 1980-as években a szocializmus reformjával, a szocialista önszabályozó piacgazdasággal stb. kapcsolatos, komoly nemzetközi érdeklődéssel kísért kutatások folytak. Az Ipargazdasági és az Agrárgazdasági Kutató Intézetek (AKI) elsősorban szervezeti és gazdálkodási kérdésekkel foglalkoztak. A fenti Intézetek, az AKI kivételével, mind akadémiai intézetek voltak, ugyanakkor az egyes ágazati minisztériumokon és az Országos Tervhivatalon belül alapított intézetek is folytattak kutatásokat. A Nyugatot valóban érdekelte, hogy vajon merre tartanak, és milyen eredményekre jutottak a közgazdászok Keleten, így hazánkban is. Érdekes módon ez az érdeklődés megvolt (pontosabban, meglehetősen) fordított irányban is: a Ford, az IREX stb. Alapítvány 1960-tól egészen a rendszerváltásig évente tíz-tizenöt magyar kutató vagy oktató egy-, vagy kétéves közgazdasági tanulmányát finanszírozta az amerikai egyetemeken, de hosszabb-rövidebb ösztöndíjas tanulmányutakat hirdettek a nyugat-európai egyetemekre is. Az 1970-es évek második felétől évente három-négy fiatal magyar kutató utazhatott Japánba a kétéves Monbusho-ösztöndíjjal. A 80-as években többen szereztek közgazdasági PhD-fokozatot nyugati egyetemeken. Mindez azt is jelentette, hogy a rendszerváltás nem érte teljesen váratlanul a kutatóhelyeinket és

az egyetemeinket. Ami messze elmaradt a nemzetközi szintől, az a termelő és a kereskedelmi vállalatok, és a gazdálkodó szervezetek piaci működésének kutatása volt, tükrözve a gazdaságirányítás központosítását, a piac szerepének tagadását. A vállalati hatékonyságot, megkerülve az ideológiai korlátokat, többnyire mérnökök kutatták,³ ami valójában műszaki hatékonyságot jelentett és nem a „puha költségvetési korlátok” felszámolását, de az Országos Tervhivatalnak is volt mérnök képzettségű elnöke. A közgazdaság-tudomány oktatása egyedül a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem (MKKE) privilégiuma⁴ volt egészen a rendszerváltásig, ahol kezdetben (1960-tól 1968-ig elindított) tervmatematika és nemzetközi kapcsolatok szakokon kifejezetten elitképzés folyt, említésre méltó nemzetközi reputációval.

A későbbiek végett e ponton fontos megemlíteni, hogy a szovjet típusú akadémiai rendszerben a kutatás és az oktatás mereven elkülönült, az utóbbi az egyetemeken folyt. Ez a *status quo* kényelmes volt a kutatóknak, mivel nem kellett bajlódniuk a sok diákkal, ugyanakkor így az intuícióik tudományos tételekké történő válása sokkal hosszabb időt vett igénybe, mivel nem tesztelheték őket a leginkább érdeklődő hallgatóság, az egyetemi hallgatók előtt. Az egyetemi oktatók többsége „beletörődött”, hogy nekik csak oktatni kell, mint a középiskolákban. A kutatási pénzek elosztásában, a külföldi (főleg nyugati)

³ Sok esetben mérnök-közgazdászok.

⁴ Néhány vidéki egyetem esti és levelező oktatása szintén az MKKE szakmai irányításával folyt, csakúgy, mint a nappali tagozat elindítása a pécsi Janus Pannonius és a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemeken. A rendszerváltás után a vidéki gazdasági főiskolák, egyes egyetemi gazdasági karok beindítása szintén az MKKE jogutódja, a BKE vezetésével történt, aminek értékelése meghaladja e rövid tanulmány kereteit.

tanulmányutak, konferenciák látogatásában stb. az akadémiai kutatók részesültek előnyben. Mindez általában idehaza is jellemző volt⁵ a tudomány egész területén, ha nem is olyan mereven, mint a Szovjetunióban. (Az igazsághoz persze az is hozzátartozik, hogy egyes kutatók nem is kaphattak egyetemi katedrát ideológiai nézeteik miatt.) A fentieknek paradox módon ellentmond, hogy az MTA közgazdász akadémikusai többnyire az egyetemekről kerültek ki, ami folytatódott a rendszerváltás után is.

A rendszerváltás után idehaza gyorsan előtérbe kerültek a piaccal összefüggő, már korábban elkezdett kutatások, illetve az ezeket tanító tárgyak, mint a modern vállalati pénzügyek, befektetések, kockázatelemzések, mátrix-szervezetek, marketing stb., vagyis a minél hatékonyabb mikroszintű gazdálkodást elősegítő területek kutatása és oktatása. Ezek többsége a külföldi (német, amerikai, japán) szervezeti minták és számviteli, könyvviteli, befektetés- és kockázatszámítási stb. módszerek átvételét, illetve oktatását jelentette. Kétségtelen, hogy a magyar gazdaságnak a tőkés gazdálkodási folyamatokhoz történő illeszkedésében erre volt a legnagyobb szüksége. A decentralizáció és a piaci folyamatok jelentősen háttérbe szorították a „centralizált” irányítási rendszeren alapuló elméleti közgazdasági kutatásokat, miközben a kapitalizmus és a szocializmus politikai gazdaságtanát felváltotta a mikro- és a makroökómia, a nemzetközi gazdaságtan, valamint a piacszervezetek elemzése. A magyar gazdaság irányításában és működtetésében meghatározó szerepük lett a pénzügyi intézményeknek (Magyar Nemzeti Bank [MNB], Állami Szám-

vevőszék [ÁSZ], Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete [PSZÁF], bankok, biztosítótársaságok stb.) és a piackutató intézeteknek, az Árhivatal helyébe lépő Gazdasági Versenyhivatalnak (GVH), a vállalkozói szervezeteknek, mindenekelőtt a VOSZ-nak (Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége). Fiókokat nyitottak hazánkban is a Big Five (Arthur Andersen, PWC, KPMG, Deloitte és az Ernst and Young) nemzetközi könyvvizsgáló cégek. Még a rendszerváltás előtt, 1986-ban megalakult a Pénzügykutató Zrt., az 1968-ban létrehozott gazdasági reformműhelynek, a Pénzügykutató Intézetnek szellemi örököséiként. Tevékenysége elsősorban az empirikus vállalat- és intézménykutatásra, a privatizáció döntési rendjének és következményeinek, a bankrendszer átalakulásának és az egyes kormányzati szervek működésének vizsgálatára terjedt ki. A KSH áttért a piaccal szembe fordított statisztikájára, a hivatalon belül megalakult a Népeségkutató Intézet, amely az ország népességszámának alakulását figyeli és elemzi. Az ágazati minisztériumok helyébe funkcionális minisztériumok léptek. Az állami tulajdon „felszámolására” létrejött az Állami Vagyonügynökség (ÁVÜ), majd az Állami Privatizációs és Vagyonkezelő Rt. (ÁPV Rt.). Az adórendszert átalakítottuk, még a rendszerváltás előtt, 1988-ban bevezettük a személyi jövedelemadót és a társasági adót. 1989-ben a politikai rendszerünk átalakult többpárt-rendszerré. Túlsúlyba kerültek a gazdálkodási szervezetek, tevékenységük kutatása és oktatása, ami persze nem jelenti azt, hogy meg is elégedhetnénk színvonalukkal. Vagyis vállalatgazdálkodási és politikai szinten viszonylag rövid idő alatt sikerült kialakítani a tőkés szervezeti és intézményi struktúrát a magyar gazdaságban, ami kitűnő alapul szolgálhatott volna egy sikeres nemzeti fejlődéshez.⁶ Ami

⁵ De erre semmi alapot nem adott az az érvelés, hogy „aki érti, az kutatja, aki nem, az tanítja”.

miatt ez nem teljesezhető ki, szerintem, az a diplomáciai kudarc volt, hogy nem tudtuk elérni, hogy az államadósság egy részét elengedjék, vagy visszafizetését átütemezzék, és mindezt tetézte a privatizáció elkapkodása, a jogszabályi környezet hiánya, az ÁVÜ rövidlátó, hozzá nem értő tevékenysége a rendszer-váltást követő euforikus hangulatban. Volt egy jól kiépített tőkés intézményi rendszerünk, de nem volt mit irányítani, mivel nem volt, vagy minimálisra szűkült a magyar tulajdonú gazdaság.⁷

Az 1990-es években a gazdálkodási és a közgazdaság-tudományi ismeretek oktatása túlzott mértékben decentralizálódott, hasonlóan a többi tudományterülethez – nem kis szerepet vállalt ebben a Világbank –, ami a magyar felsőoktatás jelentős átalakulását eredményezte. Eltörölték az egyetemi doktori címet, a kandidátusi fokozat helyébe lépett az egyetemi PhD, az MTA doktora cím mellett pedig előírták az egyetemeken által adományozott Dr. Habil cím megszerzését⁸ is az egyetemi tanári pályázatokhoz, aminek elbírálását a MAB (Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság) végzi, a kinevezést pedig a köztársasági elnök szentesíti. Az egyetemeken a korábbi ágazati struktúra helyett a funkcionális tagozódás szerint alakították ki tanszé-

keiket. Anyagi és humán erőforrások nélkül hoztak létre üzemgazdasági ismereteket oktató karokat, megelőlegezve maguknak a gazdálkodástudomány elnevezést a különböző egyetemeken és főiskolákon. Intercity professzorok szeltek/szelik keresztül-kasul az országot, hogy az újonnan létrehozott intézmények felsőoktatási akkreditációját biztosítsák. Az üzleti világ hirtelen beáramlása azt eredményezte, hogy mindenki közgazdász akart lenni. Kirívó módon ebben látták biztos jövőjüket a vidéki tanítóképzők is, amikor hirtelen átszervezték magukat gazdasági főiskolákká. Támogatásuk valamennyi kormány-nak jelentős számú szavazatot hozott. A liberális szemlélet, a piaci igények reális felmérésének hiánya, a gazdasági képzés iránti nagy kereslet rövid időn belül hihetetlen deformációkhoz vezetett: sok egyetemen kellő számú és felkészültségű hallgató hiányában nem indultak el szakok, leginkább a természettudományos képzés területén, miközben a közgazdász-képzésben részt vevők száma az egekben járt. Ebben a nagy igyekezetben az addigi felsőfokú technikumokban vagy jobb esetben a főiskolai képzésben megszerezhető ismereteket egyetemi rangra emelték (mivel így nagyobb állami támogatáshoz jutottak), ami egyre nagyobb súlyt kapott, amit még

⁶ Ez az értékelés csak az intézményekre vonatkozik, ám annyit megjegyeznék, hogy a gazdasági vezetők többsége nem értette sem a makro- sem a mikroökonomiai folyamatok működését egy tőkés gazdaságban.

⁷ A 90-es évek második felében a nemzetstratégiai szempontból rendkívül fontos, önkormányzati tulajdonban levő közszolgáltató cégek (gáz, víz, áram, csatorna stb.) is külföldi vállalatokhoz kerültek.

⁸ Kezdetben, az 1990-es években itt sem volt egyértelmű a követelmény: az egyetemi tanári kinevezésekhez elegendő volt a Dr. Habil cím megszerzése is (voltak/annak olyanok is, akiknek még ez sem kellett). Az akkori tudománypolitika azt hirdette, hogy ez a cím

váltja fel az akadémiai doktori címet: ezért sokan nem is nyújtották be pályázatukat a DSc cím elnyerésére. Ebben a vákuumban sokan jutottak alacsony teljesítménnyel, nemzetközi publikációk hiányában is professzori kinevezéshez. Ezt tovább tetézték és tetézik mind a mai napig az egyetemeken a habilitációs követelményei közötti óriási különbségek, amit a MAB nem vesz figyelembe. Ezért sok oktató nem a saját egyetemén, hanem az alacsonyabb követelményeket előíró egyetemeken habilitál(t), de a saját egyetemükön folyamatott(dik) egyetemi tanári kinevezésért. Ezen segít, ha a Dr. Habil cím mellett a MAB szigorúan megköveteli az MTA doktora címet is.

tovább növelt, hogy képzésükben a nehezebb közgazdasági elméleti és módszertani ismeretek oktatását a minimálisra szorították le. Finoman fogalmazva, ez a tömeges oktatás nem tett jót a színvonalnak, az elméleti kutatásokat „leértékelte” az üzleti technikák bevezetése, amin csak tovább rontott a bolognai rendszer és anomáliái, különösen bevezetésének hibái. Egyes gazdálkodástudományi karok már önállósodásról beszélnek Business School néven, figyelmen kívül hagyva, hogy még az erősen profitorientált Ivy League-ba tartozó amerikai egyetemek sem kívánják leépíteni a veszteséges közgazdasági karaikat, sőt, növelik az együttműködésüket a Business Schooljaikkal.⁹ Ugyanis helyesen látják, hogy a gazdálkodási ismereteket (tanokat) be kell ágyazni a közgazdaság-tudomány rendszerébe, az adott ország mikro- és makrostruktúrájába, pénzügyi rendszerébe.¹⁰ Egyébként ez utóbbit követte korábban az MKKE is, de mellette több felsőfokú technikum és főiskola is kiválóan oktatta a szocialista szervezési, pénzügyi, számviteli, kül- és belkereskedelmi és vendég-látóipari ismereteket, azaz pusztán az „üzleti” technikákat,¹¹ amire komoly kereslet is volt,

és a „piacosított” változataira van ma is.¹² A szovjet rendszerben is elkülönítették a kétféle képzést nyújtó intézményeket *insztitút* és *unyiverszityét* megjelölésekkel. Az amerikai rendszer nyíltan, egészen a mai napig felvállalja a minőségi különbséget a *college*, illetve *university* elnevezéssel, csakúgy, mint a német *hochschule* és *universität* intézmények.

Ha a politika szempontjából nézzük a közgazdaság-tudományt, akkor azt látjuk, hogy mind idehaza, mind a fejlett piacgazdaságokban a gazdálkodástudományt preferálják, szemben a közgazdaság-tudománnyal. Ezt el is lehet fogadni, hiszen a politika elsősorban a gazdaság teljesítményének növelésében érdekelt. Ezt tovább erősítheti a nemzetközi tendencia is, ami abban jelenik meg, hogy a nyugati egyetemeken is kisebb súlya van az „economics” képzésnek a „business” képzéssel szemben. De a kutatás területén nem ez a helyzet. A közgazdaság-tudomány – értelmezésem szerint – olyan, a gazdaság egészére vonatkozó elméleti kérdések kutatásával foglalkozik, most eltekintve a különböző iskoláktól, amelyek realizációi csak hosszabb távon várhatók, vagyis csak később nyerhetnek

⁹ Érdemes lenne egy összehasonlító tanulmányt írni a felzárkózást elősegítően arról, hogy mit kutatnak, oktatnak, és milyen matematikai szimulációs módszerekkel az amerikai Business Schoolok és mit idehaza, a gazdálkodástudományi képzésben.

¹⁰ Itt hangsúlyozandó, hogy a magyar gazdaság mikro- és makrostruktúrájába, amire nyilván önmagukban alkalmatlanok az amerikai mikro- és makroökonómiai tankönyvek.

¹¹ E főiskolákon végeztek kitűnően megfelelték az empirikus, adminisztratív feladatok végzésére a nagyvállalatoknál és az egyes főhatóságoknál. E főiskolákat a praktikus főiskolai szakképzést nyújtó BGF-be (Budapesti Gazdasági Főiskola) integrálták, aminek hatékonyságával itt nem foglalkozom. Megjegyzem, hogy a BGF képzési struktúrája, praktikus szakképzése nem kompatibilis a Corvinus közgazdasági karainak

képzésével, a mester-, illetve a PhD-képzéséhez semmiképpen sem illeszthető alapképzésként.

¹² Anélkül, hogy belemennék a részletekbe, megjegyzem, hogy a műszaki tudományok területén is hasonló volt a helyzet: a Kandó Kálmán, a Bánki Donát, a Könnyű- és Textilipari Főiskolák kitűnő gyakorlati képzést adtak, végzőseik a szakmunkások és az alap- és alkalmazotti kutatást is végző mérnökök között helyezkedtek el. Nagy reputációval rendelkező főiskolák voltak, ahová csak nagyon magas pontszámmal lehetett bekerülni. Összevonásuk a Budapesti Műszaki Főiskolába, majd, kiegészítve a Keleti Károly Gazdasági és Neumann János Informatikai Karokkal, egyetemmé történő minősítésük Óbudai Egyetem néven, valamint értékelésük a BME-vel (Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem) együtt, külön tanulmányt érdemel a műszaki értelmiség tollából.

alkalmazást a gazdaság működésének hatékonyabbá tételében, azaz eredményei csak később realizálódnak. Viszont kutatásait, egyetemi műhelyeit nem támogatni további lemaradást jelentene a nemzetközi színvonalról. Ma még sokan vannak a közgazdaság-tudomány területén, akik vagy saját erőből, vagy komolyabb külföldi ösztöndíjak (Ford, Monbusho, Giovanni Agnelli, Fulbright, Erasmus stb.), vagy a külföldön megszerzett PhD-fokozat segítségével felzárkóztak a nemzetközi színvonalhoz. Kár lenne hagyni, hogy ez a nemzeti szellemi vagyon veszendőbe menjen!¹³

Van egy másik, s talán az előbbinél is nyomósabb érv: a gazdaság működtetése, ami miatt a közgazdaság-tudomány, a „társadalomtudományok királynőjének” támogatása nemzetstratégiai szempontból is fontos. Legyünk őszinték, az elmúlt húsz évben a magyar gazdaság irányítása sok rossz döntéssel botladozott,¹⁴ kezdetben tipikusan a *trial and error* elven működött a megfelelő piaczgazdasági ismeretek és még inkább a tapasztalatok hiányában. Mára a világgazdasági folyamatok rendkívül bonyolulttá váltak, a gazdasági verseny élesebb lett. Magyarország, megőrizve szuverenitását, csak akkor lehet sikeres e környezetben, ha a gazdasági döntéseket közgazdaságilag megalapozottan hozza, és a politikusok ebben támaszkodnak a tudomány eredményeire is. Ehhez viszont ma már elengedhetetlen a politikusok, a parlamenti képviselő-

lők, a kormánytestületek és tanácsadók közgazdasági felkészültsége. Ezért örömmel üdvözljük az olyan kezdeményezéseket az egyes politikusok részéről, hogy megkövetelnék, hogy a parlamenti képviselőktől és tanácsadóiktól a felsőfokú végzettséget. Felelős és az ország sorsáért elkötelezett parlamenti képviselőkre van most szükség. Ma jó néhány parlamenti politikusunknak, mint nyilatkozataikból kiderül, kevés az ismerete a fiskális és a monetáris politikáról, nem is beszélve ezek eszközeiről, mint például az adó, a hitel, a kamat, az árfolyam stb. szerepéről. Szerintem ahhoz, hogy hazánk valóban sikeres ország legyen, minden szinten szükséges a közgazdasági és a pénzügyi kultúra emelése.

2. *Hogyan mozdítható ki a magyar közgazdaság-tudomány a holtponyjából?*

Pár hónapja egyik vezető politikusunk azt nyilatkozta, hogy az akadémiai életben még nem történt meg az igazi rendszerváltás. (Hogy ebben milyen szerepe volt a rendszerváltás idején regnáló MTA elnöknek, arról mindenféle legendák keringenek, de most nem ez a lényeg.) Azt hiszem, nem járt messze az igazságtól: egyetemünk, tisztelet a kivételnek, még mindig félfudális rendszerben működnek, nincs egészséges vezetésváltás a tanszékek, intézetek élén, még mindig nem a szakmai, főleg kutatási teljesítmény áll az első helyen a pozíciókban és a tudományos rangok odaítélésében, rendkívül különbözőek a habilitációs követelmények az egyes egyetemeken, a kapcsolati tőke talán az akadémiai szférában működik leginkább stb.. Ezek az állapotok pedig gátolják a tiszta versenyt, a korrekt minősítéseket, lefékezik az újabb ismeretek beáramlását, a nemzetközi szinthez történő felzárkózást, ami láncreakcióként a korhatár

¹³ Itt az ország gazdasági lehetőségei szerinti támogatásra gondolok. Idehaza sokan a realitásokat figyelmen kívül hagyva Japán és Dél-Korea példájára hivatkoznak! Megjegyzem, hogy hibásan, mert e két nemzet is csak akkor kezdte el államilag komolyabban támogatni az egyetemi oktatást, amikor gazdaságilag már a topira érkeztek, akkortól erősítették egymást a gazdaság és az oktatás externáliái.

¹⁴ A hibás döntések főleg a monetáris és fiskális politika terén jelentkeztek.

elérésével az újabb vezetők kiválasztásában szükségképpen a kontraszelektációs elvet juttatja érvényre. Egyetemeink többségén alig van kutató szeminárium, még mindig kevés oktató kapcsolódik be a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Továbbra is él még az a szocializmusban kialakult téves hit, hogy a vezetők *ab ovo* a legtöbb tudással rendelkeznek, miközben sok esetben a fejlődés kerékkötője. Bebizonyosodott, hogy az egyetemi vezetőknek minden szinten megfelelő hazai és nemzetközi akadémiai reputációval kell rendelkezniük az adott egység sikeres működtetéséhez. Ez az állóvíz az egyes szakokon a realgazdasági folyamatok 20–25 évvel ezelőtti statikus ismereteit megmerevítette, a pénzügyi és a piaci folyamatokat nem integrálta kellőképpen sem a kutatásban, sem az oktatásban. Pedig ma erről szól a *mainstream* közgazdaság tudomány: a pénzügyi szféra, a monetáris és fiskális politika, a hitelpolitika, az adósságátlomány, a munkaerőpiac stb. és ezek összefüggése, dinamikája a gazdasági növekedéssel, még általánosabban a reálszférával a globalizáció világában. Viszont egyetemeinken jelentős számú olyan oktató van, akik a progresszió irányában kutatnak, de az „állóvíz” miatt kevés a befolyásuk, hogy mind a kutatás, mind az oktatás megújuljon és a piaci igényekhez igazodjon. Öröndetesen sok fiatal, ambiciózus kutatónk és oktatónk van, akik a különböző generációk közötti egészséges együttműködés és szakmai fórumok, testületek hiányában egyedül indítanak kurzusokat, ami jó, de az egyes szakok esetében nem eredményez egymásra épülő tantárgyi struktúrát. (Sokban hasonló a helyzet a középiskolákhoz, ahol szakmai felügyelet nélkül oktatnak a tanárok.) A konszenzuson alapuló oktatás és az oktatók egyetemük iránt érzett nagyfokú lojalitása eléréséhez elsősorban belső struktúra-

lis tartalmi reform szükséges mind a szakok, mind a tantárgyi struktúrák, és ezzel összefüggésben a tanszékek szorosabb kooperációja, összevonásuk, esetenként megszüntetésük tekintetében. Az nem segít, ha azon vitatkozunk, hogy mi van az amerikai egyetemeken.

Az egyetemeken belül szükséges a megújulás, ami az egyetem iránti és ezzel a hazai tudomány nemzetközi szintre történő emelése melletti elkötelezettség hiányában az egyetemi autonómia keretében nehezen tör utat magának. Ezt érzékelték a felsőoktatás jelenlegi vezetői is, amikor a felsőoktatás átalakításában a kancellária bevezetését sürgették: „a két évtizede működő nem kellően hatékony és nem minőségelvű központi tervezésen és kijáráson lobbizáson, valamint kézi vezérlésen és osztogatáson alapuló régi finanszírozási rendszer leváltására” (Felsőoktatás átalakítása, 2013). A szándék világos: állami pénztámogatással előmozdítani a magyar felsőoktatás nemzetközi szintre történő emelkedését. Kérdés, hogy lehet-e csak gazdasági kényszerrel elérni egyetemeink kutatási és oktatási színvonalának növekedését? Ebben meglehetősen szkeptikus vagyok.

A differenciált állami támogatáshoz a felsőoktatás államtitkársága a felsőfokú oktatási intézményeket a következő kategóriákba kívánja sorolni: (1) Nemzeti Tudományegyetemek; (2) Szakegyetemek; (3) Szakfőiskolák; (4) Helyi, illetve kistérségi főiskolák.

A magyar Felsőoktatási Törvény (2011. évi CXXXIX. törvény a felsőoktatásról 4 (1)) szerint az egyetem olyan felsőoktatási intézmény, amelynek „... alap-tevékenysége az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotó tevékenység.” E definíció szerint a tudományegyetem és a szakegyetem megkülönböztetés értelmét veszíti, hiszen az egyetemnek gyakorolnia kell mind az oktatást, mind a tuda-

mányos kutatást. A félvezető nomenklatúra szerinti megkülönböztetés kritériuma persze nem etimológiai volt, mint később kiderül a vitaanyagból, hanem hogy az egyetem képes-e 2020-ra bekerülni a nemzetközi rangsor TOP 200-as listájába. Arról nem tesz említést a vitaanyag, hogy melyik nemzetközi rangsort fogadja el, de e besorolással megmerevíteni a hazai oktatási intézmények támogatását, meglehetősen merész elképzelés. Arról nem is beszélve, hogy e „látnöki” besorolással nemcsak kellőképpen ösztönző állami támogatást, de még esélyt sem kapnak a szakegyetemek, hogy oktatóik tudományos teljesítménye alapján átkerüljenek a tudományegyetem kategóriába. Az egyes besorolások közötti átjárást nem említi a vitaanyag, így azt sem, hogy ha valamely intézményt a tudományegyetemek közé sorolnak, és 2020-ban mégsem kerül be a TOP 200-as listába, akkor mi lesz vele. Vissza kell fizetnie a támogatásbeli differenciát? További értelmezésbeli zavarokat okozhat az az elképzelés is, hogy az egyetemek karait is kategorizálják aszerint, hogy „akadémiai” vagy „praktikus” jellegű képzéseket folytatnak, sőt az egyes képzési programokat, szakokat be kell sorolni az MTA tudományterületi szakosodása szerinti csoportba. Vajon valóban szétválasztható az akadémiai és a praktikus képzés? Hiszen az elméletet és gyakorlati felhasználását (praktikumot) együtt kell oktatnia minden egyetemnek, ha az oktatás valóban egyetemi szintű! De említhetném az MTA közgazdaság-tudomány területi tudománycsoportjait is példaként, amely a közelmúltban került elfogadásra, de nem egyöntetű jóváhagyással. Már most borítékolni lehet, hogy a besorolások rendkívül sok vitát és aggályt vetnek majd fel.

A szakfőiskola és a helyi, kistérségi főiskola megkülönböztetés világos: amíg az előbbi-

ek egy szűkebb képzési és tudományos tevékenységet folytatnak, addig az utóbbiak helyi közösségi és vidékfejlesztési ismereteket oktatnak. Kérdés, hogy az utóbbiak nevezetők-e főiskolának vagy a felsőfokú technikumok megjelölés illene rájuk jobban.

Az intézmények besorolás szerinti egyre kisebb állami támogatása mögött, persze egy olyan politikai szándék is meghúzódik, hogy normalizáljuk a magyar felsőoktatási rendszert: az elhamarkodott döntéssel alapított, sem anyagi forrással, sem helyi oktatói karral, sőt mára már elég számú hallgatóval sem rendelkező vidéki főiskolákat zárjuk be. Ez valóban egy rendkívül kényes politikai kérdés, mert a vidéki városok foggal-körömmel ragaszkodnak oktatási intézményükhöz. Ez külön rangot ad városuknak, de sok esetben komoly munkalehetőséget is biztosít a helyi lakosoknak a központi állami támogatásból.

A „hogyan zárjuk vissza a szellemet a palackba” vitában a számomra eddig legszimpatikusabb választ a MAB adta. Az oktatás hatékonyságát az emelt szintű érettségi megkövetelésében látja. Az egyetemek besorolásában nem lenne különbséget, viszont a főiskolák mellett, bölcsen, elfogadhatónak tartja a közösségi főiskolákat bizonyos feltételekkel. Egyetem lehet minden olyan intézmény, amely alap-, mester- és PhD-képzésben megfelel az akkreditációs követelményeknek. A főiskolák képzésében az alapképzés a domináns, és csak kivételes esetben folytathatnak mesterképzést is. A közösségi főiskolák csak felsőfokú szakképzést (OKJ-st) folytathatnak, és csak kivételes esetekben alapképzést. A MAB egyértelműen fogalmaz a beosztásban is: egyetemi tanár csak az egyetemre nevezhető ki, míg a főiskolákra csak főiskolai tanárok. Az első számú vezetők pedig a rektor és a főiskolai igazgató. Vagyis az egyes intézmény-

nyeket akadémiai felkészültségük alapján különítik el egyetemekre és főiskolákra, és visszaadják az egyetemi tanár korábbi presztízsét, hasonlóan a rektori címhez.

Kétségtelen, hogy egyetemeink sokban különböznek egymástól a képzési és a kutatási eredményeik tekintetében, ami indokoltá teszi, hogy differenciált állami támogatásban részesüljenek. Mely egyetemeket, karokat emeljük ki az első helyen a támogatás emelése céljából? A kérdést szerintem egy olyan semleges, még aktívan kutató és széles körű nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező professzorokból álló bizottságnak kell eldöntenie, és semmiképpen sem a Rektori Konferenciának, amely megvizsgálja, hogy milyen tudományterületeken járunk a világ élvonalában vagy annak közelében (matematika, biológia, génkutatás stb.), és melyek azok a területek, amelyek fejlesztése nemzetstratégiai szempontból fontos, még ha ma nem is rendelkeznek olyan kutatási eredményekkel, mint az előbbiek. Ez utóbbiakba tartozik szerintem a közgazdaság-tudomány és a közszolgálati tudományok (hadügy, állami adminisztráció, külügy) is. Miután ezt eldöntöttük, lehet megnézni, hogy mely egyetem, illetve karok művelik legeredményesebben a kijelölt tudományterületeket, és azokat kell kiemelni komolyabb támogatásra. Ezzel egyidejűleg biztosítani kell az egyetemi oktatók egyetemek közötti mobilitását, a kutatás dominanciáját,¹⁵ hogy valóban a legkiválóbb professzorok kutassanak, és tanítsák a saját kutatási eredményeiket tudománytörténeti beágyazásban ezeken az egyetemeken és karokon, és szorgalmazni kell a neves külföldi professzorok meghívását is.¹⁶ Semmiképpen sem kell előírni elvárásként a TOP 200-ba bekerülést, helyett inkább olyan kutatói légkört kell teremteni ezeken az egyetemeken, hogy a tudományos eredmények természetes módon születhessenek meg. Vissza kell állítani az egyetemek és a professzorok presztízsét, megbecsülését, társadalmi elismertségét, akár egyesek megalapozott visszaminősítése árán is. A centralizált tudománydiplomáciát decentralizálni kell, át kell helyezni az egyetemekre. Egyetemeink, illetve a nemzetközi reputációval rendelkező professzoraink tudományos megítélésében mind a hazai, mind a nemzetközi kapcsolatokban félre kell tenni a kisszerűséget, tudományos értékeik elismerését a nemzeti érdekek szolgálatába kell állítani.¹⁷ Másképpen, mozgásba kell hozni egyetemeinket, profiltisztítással koncentrálni

külföldi diákok számára még vonzóbbá tenni a magyar egyetemeket.

¹⁵ A szovjet tudományszervezés hibájából tanulva, vissza kell telepíteni a kutatást az egyetemekre, akár a kutatóprofesszori státusok megduplázásával is. Ennek egyik eszköze lehet, ha a tudományos pályázatok elbírálásában prioritást kap az egyetemi státusz. Az akadémiai intézetek fokozatos egyetemi integrálásával az MTA szerepe és funkciója is megváltozik, egyes akadémiai privilégiumok átkerülnek a kiemelt egyetemekre. Vagyis közelítjük a nyugati akadémiai rendszert, s ezzel együtt sok vélt vagy valós igazságtalanságot számolhatunk fel a magyar tudományos életben.

¹⁶ Az MTA Lendület programja kitűnő kezdeményezés, de fontos lenne a magyar származású, nemzetközi karriert befutó professzorok hazacsábítása is, ami a

külföldi diákok számára még vonzóbbá tenni a magyar egyetemeket.

¹⁷ Azok az ideológiai és politikai kötöttségek megszűntek, amelyek a múltban megakadályozták a magyar Nobel-díjasok számának növekedését, de helyettük ma itt van a negatív szakmai rivalizálás. Meg kell értenünk, hogy minél több magyar szerző jelenik meg a nemzetközi folyóiratokban, minél több magyar kutató kap nemzetközi elismerést, annál több hazai szerző érhet el hasonló sikereket kimagasló kutatómunkája során. Mint a sportban, a tudományban is rendkívül fontos a diplomácia a sikerek elérésében. Ebben az MTA önmaga kevés, szükség van az egyes egyetemek nemzetközi reputációjára is.

kell a kiemelt tudományterületekre, ami csak dinamikus lendülettel érhető el. Időközben újabb területek is a kiemelték közé kerülhetnek, mások kikerülhetnek, vagyis a rendszert a tudományban bekövetkezett változásoknak megfelelően rugalmasan kell kezelni. Meggyőződésem, hogy az államtitkárság által javasolt besorolás, éppen merev statikus szemlélete miatt lényeges változásokat nem hoz a felsőoktatásban; magyarul: a besorolást követően minden maradna a régiben, a húsz-huszonöt éve megcsontosodott keretek között a kiemelt anyagi támogatás nem lenne ösztönző a fejlődés irányába.¹⁸ Az építkezést a megújulás felé, megfelelő kommunikációval, nem felülről, hanem alulról, az egyetemeken kell kezdeni. Ehhez egy sokkal dinamikusabb irányításra van most szükség, ami a nemzetközi felzárkózást megcélózva, az egyetemi autonómia tiszteletben tartása mellett indítja el egyetemeinken a szükséges kreatív strukturális és személyi változásokat.

3. *Hogyan helyezhető vissza a magyar közgazdaság-tudomány nemzetközi szintre?*

Az elmúlt hónapokban a magyar közgazdaság-tudomány színvonalának megítélését illető, a *Közgazdasági Szemle* hasábjain kibontakozott vita középpontjában a következő kérdések álltak: melyik iskolát és fő áramlatot kövessük; mennyire fogadjuk el a matematikai irányzatot és a különböző természettudo-

mányos redukciós módszereket a közgazdasági kérdések kifejtésében; elég-e, ha a magyar diákok csak az amerikai közgazdasági tankönyvek fordításaiból tanulnak; a tudományos minősítések és akkreditációk a referált hazai és nemzetközi folyóiratokban megjelent cikkek vagy itthon lektorálás nélkül kiadott könyvek, netán hivatali beszámolók alapján történjenek-e; az akadémiai értekezéseket magyar vagy angol nyelven írjuk-e; hogyan kapcsolhatók be a hazai akadémiai vérkeringésbe azok a visszatérő magyar közgazdászok, akik nyugati egyetemeken PhD-fokozatot szereztek; megoldást jelenthet-e problémáinkra az amerikai kutatási és oktatási rendszer átvétele stb.

Mielőtt a fontosabb kérdésekkel kapcsolatos véleményemet megfogalmaznám, megjegyzem, hogy szemben a Benczúr Péter és munkatársai (2013) cikkében foglaltakkal, nem tartom célszerűnek a közgazdaságtan és a pénzügytan merev kettéválasztását, annál is inkább, mivel a pénzpiacokon keresztül az utóbbi egy része jelentős súllyal szerepel a közgazdaság-tudományban, más része, mint a befektetéselemzés és eszközárzás kifejezetten a gazdálkodástudomány központi részei. Itt nem árt megismételnem, hogy a mainstream közgazdaságtudomány mai definíciója a következő: a pénzügyi szféra, a monetáris és fiskális politika, a hitelpolitika, az adósságállomány, a munkaerőpiac stb. és ezek összefüggése, dinamikája a gazdasági növekedéssel, még általánosabban a reálszférával a globalizáció világában. A Közgazdasági Doktori Iskolákban nincs helye befektetéselemzésnek, csakúgy, mint az operációkutatásnak. Az utóbbi egészen más történet, valójában a matematikai tudományok egyik ága, amire az is bizonyíték, hogy az MTA III. osztályának egy albizottságához tartozik. (Megint más

¹⁸ Ezt bizonyítja a közelmúltban kijelölt ún. kutatóegyetemek helyzete is. Sehol sem olvashatunk arról, hogy hogyan használták fel a címmel járó többlettámogatást, előbbre léptek-e a nemzetközi rangsorban stb. Sajnos a vitaanyag sem ad átfogó értékelést, pedig ezzel kellett volna kezdenie az előterjesztését, hiszen így az újabb besorolási javaslat csak azt sugalmazhatja, hogy az intézkedés nem járt sikerrel. Török Ádám (2013, 350.) egyszerűen úgy fogalmaz, hogy „kár erőltetni a »kutatóegyetemek« kiemelését”.

kérdés, ha egyes operációkutatási módszereket, csakúgy, mint a matematikai és statisztikai módszereket eszközként használjuk fel közgazdasági kérdések vizsgálatában.) Ehelyett inkább a közgazdaság-tudomány (*economics*) és a gazdálkodástudomány (*business*) distinkciót tartom elfogadhatónak, mint ahogy e cikk is teszi, de ez nem érinti javaslataik lényegi kérdéseit.

Hogy mennyire kövessük a matematikai irányzatot, a természettudományos közelítést a közgazdaság-tudományban, erősen megoszlanak a vélemények. Török Ádám (2013, 342.) szerint félrevezető a közgazdaság-tudományt kvázi-természettudománynak tekinteni, Benczúr Péter és munkatársai (2013, 729.) azt hangsúlyozzák, hogy itt az előrejelzés nem lehetséges a természettudományos értelemben, Simonovits András (2013, 357.) a valóságot végletesen leegyszerűsítő modellezést is elfogadja, míg Csaba László (2013, 47.) szerint „a pusztán módszertanná soványított közgazdaságtannak nincs kellő saját hajtóereje.”

A matematika, csakúgy, mint a fizikai analógiák, kezdettől fogva jelentős szerepet kaptak a közgazdaságtudományban, de megítélésük mindig is komoly vitát generált a különböző közgazdasági iskolák követői között. Ezek között találunk messzemenő túlzásokat is, mint például William Stanley Jevons-ét, aki egyszerűen a következőképpen fogalmaz: „Az világos, hogy a közgazdaságtannak, ha az egyáltalán tudomány, matematikai tudománynak kell lennie.” (Jevons, 1874, 3.) Az is ismert, hogy a korai neoklasszikus közgazdasági elméletek alapjait a 19. sz. közepi fizikából vették át: két kedvenc metaforájuk a nyomatek egyensúlyának racionális mechanikája és az égitestek pályái közötti matematikai összefüggések voltak. Philip Mirowski (1984, 1989) kutatásai azt igazolják, hogy Léon

Walrasnál nyoma sincs a fizikai metafora megértésének, és a matematikai technikát és a metaforát is mechanikusan alkalmazta. Jevons még kevésbé volt matematikus; leginkább az energetikai metafora gazdasági jelentésére koncentrált. Alfred Marshall volt az, aki értette is az energetikai metaforát, aki szerint a fizikai interpretáció elválasztható a matematikai technikától, és fenntartásai¹⁹ inkább az interpretációra, semmint a technikára vonatkoztak.

Érdekes lehet most az a kérdés is, hogy vajon mit tanulmányoztak az angol közgazdászok egyetemi hallgató korukban a 19. század végén? A válasz nyilvánvaló, legalábbis Cambridge-ben: olyan matematikát, ami szorosan kapcsolódott a newtoni fizikához és a mechanikához. John Maynard Keynestől valóban nem állt távol a matematika (Simonovits, 2013, 357.), hiszen Cambridge-ben tanult ő is, csakúgy, mint Marshall. Csak Keynes a záróvizsgán elért eredménye miatt nem kaphatott matematikus akadémiai státust,²⁰ Marshall viszont több tehetséget érzett magában a közgazdaságtanhoz. Marshall volt az, aki pontokba szedett szabályokat fogalmazott meg a matematika alkalmazhatóságát illetően, ami sikertelenség esetén a „matematika elégetésével” (lásd Marshall, 1890; Wein-

¹⁹ A természettudományos módszerek társadalomtudományban történő alkalmazásának korlátairól lásd Török (2009).

²⁰ Ez a „kudarc” végigkísérte egész pályáját, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy fő művét, az *Általános elméletet* is (a „sikert”, a kudarc ikertestvérét, ahogyan Michio Morishima [1982] fogalmazta) matematikai levezetések nélkül írta meg, és amit John R. Hicks (1938) pótolta elég kevés matematikai képzettséggel. Tegyük hozzá gyorsan, hogy nem túl szerencsésen, mivel az IS–LM-rendszer formalizálásában nem vette figyelembe a várakozásokat, ami egy statikus modellhez vezetett.

traub, 2002) zárult. Ebből teljesen világos, hogy Marshall, a neoklasszikus iskola egyik megalapítója, már a matematikát is csak eszközként használta,²¹ csupán a bonyolultabb közgazdasági kérdések formalizált megfogalmazására a könnyebb kezelhetőség miatt.

Amit Csaba (2013) nem tud elfogadni, az az absztrakt közgazdaságnak egy olyan ága, amelynek semmilyen kapcsolata sincs a konkrét tényekkel, és csaknem elválaszthatatlan a tiszta matematikától. Ezt sokan David Hilbert matematikai formalizmusára vezetik vissza, ami a matematika egészének teljes és konzisztens formalizálását tűzte ki célul, és ami az absztrakt és matematikailag mesterkéltnél érveléseivel „elszegényítette” a közgazdasági kutatásokat. A matematikai formalizmus téveszméinek romboló hatását csak Kurt Gödel (1931) tételének sikerült megállítani.

A formalizmus a közgazdaságtanba az 1930-as években Wald Ábrahám és Neumann János által megfogalmazott kompetitív egyensúly egzisztenciájának bizonyításán keresztül vonult be. Vagyis az általános egyensúlyelméletet, és így a neoklasszikus közgazdaságtant is a hilberti formalizmus alakította: a régi determinisztikus mechanikai nézőpontot kicserélték a matematikai analógia eszméjén alapulóval. A francia Bourbaki-iskola (lásd Móczár, 2008) a maga „tiszta matematikájával” termékeny talajra talált az amerikai egyetemek közgazdasági fakultásain is Gerard Debreu közvetítésével, azonban sokan Paul A. Samuelson²² teszik felelőssé azért, hogy a 20. század második felétől az elméleti kérdések kifejtésében a matematikai nyelvezetet

Willard J. Gibbs szelleme hatja át, aki elsőként vallotta, hogy a „matematika egy nyelv”. A teljesen új, matematikai nyelvezeten írt, az akkori közgazdászok többsége számára érthetetlen könyv, a *Foundations of Economic Analysis* (Samuelson, 1947) azonban önmagában még nem robbanhatott volna be a tudományos világ főáramába. Különösen nem, ha még azt is megemlítyük, hogy ebben az időben jelent meg Ludwig Edler von Mises *Human Actions – A Treatise on Economics* című könyve is (von Mises, 1949), amely matematika nélkül tárgyalta a közgazdaságtan modern kérdéseit, vagyis a sokak számára érthetőbb közgazdasági nyelvezeten. Ahogyan az 1930-as években a közgazdaság-tudománynak választania kellett Keynes (1936) és Friedrich A. Hayek (1941) elmélete között, most hasonló kérdés merült fel: mi legyen a főáram könyve. Vajon mi volt az oka annak, hogy a tudomány jeles képviselői nem von Mises könyvét választották, hiszen minden mellette szólt. Samuelson disszertációja a stílus megválasztásában is zseniális volt. A lámpás, amely mutatta neki az utat, a matematikai közgazdaságtan és az ökonometria térhódításában nagy szerepet vállaló Cowles Bizottság²³ volt. Hosszú ideig Samuelson alakította a közgazdasági elmélet főáramát, amit ma a tanítványai (Eugene Fama, Robert C. Merton, Fischer Black, Myron Scholes stb.) és az őt követő újabb generációk formálnak.

A fentiekben adott nagyon rövid áttekintés is igazolja, hogy a közgazdaság-tudomány matematikai nyelvezete nem igényel különö-

²¹ Vö. Csaba, 2013. Ezt ugyan sokan elfelejtik, vagy nem is tudják, és mint valami saját felfedezést interpretálják.

²² Érdemes áttekinteni Samuelson életpályáját ebből a szempontból is (lásd Móczár, 2010).

²³ Carl F. Christ (1954) ragyogó tanulmánya részletesen tárgyalja a Cowles Bizottság szerepét a matematikai közgazdaságtan és az ökonometria megalapozásában. A statikus szemléletet felváltotta a dinamikus: Hicks, Káldor Miklós, Samuelson és Alexandr M. Ljapunov úttörő munkái jártak élen e területen.

sebb magyarázatot abban, hogy összefüggéseit a matematika nyelvén fogalmazza meg és vizsgálja. Az is világos, hogy ma már és a jövőben sem kerülhető meg többé a matematika felhasználása a közgazdaság-tudományban. De ez nem jelenti azt, hogy teljesen egyetértek E. Roy Weintraub (2002) megfogalmazásával, miszerint a közgazdaságtan a matematikán keresztül lett tudománnyá. A vitát alapvetően az generálja, hogy nem mindenki hajlandó tanulmányozni a közgazdaság-tudomány eszköztárába tartozó legújabb matematikai módszereket.²⁴ Itt viszont azokkal értek egyet, akik azt vallják, hogy nem érdemes külön utat követni ebben (Lásd például Simonovits, 2013). Minél kevésbé tanulmányozzuk a legújabb matematikai eszközöket, annál távolabb kerülünk a nemzetközi szinttől. Sajnos ez a szakadék egyre jobban mélyül idehaza: a különböző egyetemi reformok következtében ma feleannyi matematikát tanulnak a közgazdász hallgatók, mint tíz évvel ezelőtt. A közgazdasági elméleti tárgyakban pedig nem jelenik meg az elmélet és az alkalmazott matematikai módszerek szerves egysége, illetve ahol szerepel, ott nem a modern, mai dinamikai közelítés, hanem a húsz-huszonöt évvel ezelőtti statikus technikák dominálnak. Ez igaz a módszertanilag igényesebb szakok képzésére is.

²⁴ Viszont az összefüggések pontos (formalizált, de nem öncélú) leírása nélkül a közgazdasági írások a publicisztika (a poétikus közgazdaságtan [Csaba, 2013]) szintjén landolnak. Eme írások szerzői (a verbális közgazdászok) a matematika felhasználásának lehangosabb ellenzői. Valamennyien tudjuk: nagyon mély közgazdasági ismeretekkel kell rendelkezni ahhoz, hogy a közgazdasági folyamatokat matematikai formalizmus nélkül írjuk le, és helyes következtetésekre jussunk. Természetesen vannak ilyen kutatók, idehaza ezt tükrözik például Erdős Tibor, Csaba László egyes művei.

Kérdés idehaza az is, hogy mennyire képesek befogadni a legújabb technikákat és elméleteket a mester- és a PhD-kurzus hallgatói. Ugyanis a hazai képzésben egyre nagyobb gond, hogy ma már a legjobb hallgatók nemcsak a PhD-képzésben, hanem egyre nagyobb számban a mesterképzésben is a nyugati egyetemek kurzusait választják. Ők általában nem is térnek vissza, tehát itthon a gyengébb képességű második vonal (nyugati mércével mérve, lásd Török, 2013) kerül be a fokozatképzésbe, ők lesznek a jövő oktatói, a hazai közgazdaság-tudomány kutatói. Ez egy valóban komoly probléma, és érthető Benczúr és munkatársai (2013) aggodalma a hazai közgazdaság-tudomány jövőjéért. Talán az utolsó órában vagyunk, hogy tegyünk valamit a trend megfordításáért.

Cikkek vagy könyvek legyenek-e a mérvadók a tudományos minősítésben? Nem lehet kétséges, hogy a komoly nemzetközi és hazai folyóiratok lektorálásában megjelent cikkeknek kell lenniük a tudományos minősítések legfőbb kritériumainak, hiszen ezekben jelennek meg az új gondolatok és új elméleti összefüggések.²⁵ A könyvek és monográfiák arra adhatnak bizonyítékot – és ennyiben ezek is fontosak –, hogy a pályázó ismeri a kutatási területét, kapcsolni tudja az elért új eredményeit a meglévőkhöz.

Ami a disszertációk nyelvezetét illeti, egyértelmű, hogy a magyar akadémiai rendszerben az értekezéseket magyar nyelven kell benyújtani. Ezt nemcsak az indokolja, hogy a magyar nyelvnek is követnie kell az egyes területek fejlődését, de az angol nyelven írt értekezések többsége komoly szemantikai és

²⁵ Ezzel szemben áll Csaba és munkatársai (2014) egyértelmű állásfoglalása: „A társadalomtudományok számára az *alapvető publikációs forma a könyv*.” (Csaba et al., 446. kiemelés tőlük)

etimológiai vitákat szülne, háttérbe szorítva a szakmai értékeléseket. Aki többnyelvű környezetben élt hosszú időn keresztül, tudja, hogy az összefüggések finomabb részleteit mennyire nehéz megfogalmazni a közvetítő nem anyanyelven. Sokszor elvész a lényeg, a mondanivaló leegyszerűsödik: az általam ismert, külföldön doktorált magyar diákok angol nyelvű disszertációi általában a formalizmusokra, a matematikai levezetésekre redukálódnak. Ez még inkább így lenne, ha az itthoni értekezéseket is angol nyelven követelnénk meg. Még olyan kétnyelvű nemzetek is, mint például a hollandok, a saját hallgatóik disszertációit holland és angol nyelven követelik meg. De az ő esetükben ez el is várható, hiszen évszázadok óta kétnyelvűként, holland és angol nyelven szocializálódtak, lévén Hollandia tengeri és kereskedő nemzet. Hasonló mondható el a skandináv országokról is. Ezzel együtt a javaslat nem ördögtől való, hiszen mindenkinek, aki tudományos fokozat elnyerésére pályázik, tudnia kell angolul, és tudnak is, hiszen ma már valamennyi tudományterület nyelve az angol.

Elérkeztünk a legfontosabb kérdéshez: milyen képzés szükséges a magyar egyetemeken, hogy a végzett közgazdász hallgatók mind a gyakorlat, mind pedig a modern elméletek szempontjából is értsék a magyar gazdaság helyzetét, fejlődési lehetőségeit és irányait, az európai gazdaság nyújtotta előnyöket és hátrányokat, beágyazva a világgazdasági folyamatokba. Mindezt természetesen olyan szinten, hogy a tehetséges diákok többsége itthon folytasson mester- és PhD-szintű tanulmányokat.

Egyértelmű, hogy a fenti célok eléréséhez semmiképpen sem vezet az amerikai oktatási és kutatási rendszer egy az egyben történő átvétele. Az amerikai tankönyvek helyett

olyan tankönyvek szükségesek, amelyek európai gazdasági környezetbe helyezve magyarázzák a közgazdasági összefüggéseket, mind makro-, mind mikroszinten.²⁶ Eddig többnyire úgy folyt az oktatás az egyetemeken, hogy ki mit tudott, azt tanított, ami teljesen feje tetejére állította a klasszikus egyetemi képzést a közelmúltban. Ehhez járult hozzá az alapképzés és a mesterképzés tananyagának aránytalansága: nem törődve a tárgyak egymásra épülésével, sok esetben az alapképzésbe nem illő tárgyak is megjelentek a tantárgyak között. Ezzel gyökeresen szakítani kell. Újra kell gondolni az egész képzési rendszerünket: új, a legújabb elméleteket és módszereket tartalmazó tantárgyi programokat kell kialakítani, és azt tekinteni követendőnek.²⁷ Egységesen vissza kell állítani a matematikai tárgyak megfelelő mennyiségben történő oktatását, mert enélkül egyszerűen képtelenség bizonyos közgazdasági (sőt még a gazdálkodástudományi) tárgyak oktatása. A módszertani eszközökben a statikus helyett a dinamikus közelítésekre kell helyezni a hangsúlyt. PhD- és mesterszinteken a bifurkáció, a fraktálok, Markov-folyamatok, a kopulák, a nemkooperatív játékelméletek, a Lagrange-elméletek, strukturális stabilitás, a Lie-szimmetriák, többegyenletes ökonometria stb. és alkalmazásuk ma a mainstream közgazdaságtan legfőbb témái. E témákhoz kell megkeres-

²⁶A makro oktatásához például kitűnő tankönyv lehet a Michael Burda és Charles Wyplosz szerzőpáros *Macroeconomics: A European Text* című könyve, amely az európai országok statisztikai adatbázisán és intézményi rendszerén keresztül vezeti be a hallgatókat a makroökonómiai összefüggésekbe.

²⁷Ez a legegyszerűbben úgy alakítható ki, ha a vezető európai egyetemeken oktatásában szereplő tárgyak tematikáit áttekinjtjük és megvitatjuk. Itt természetesen az egyes előadásokhoz kapcsolódó olvasmányokat is az egyetemi képzés részeként értem.

ni a legfelkészültebb professzorokat, hozzájuk rendelve tanársegédeket, e területeket tanulmányozni és kutatni hajlandó, megfelelő fiatal oktatókat. Ez vezethet a régóta áhított szofisztikált minőségi oktatáshoz. Mindez természetesen csak az egyes tantárgyak legújabb eredményeinek kutatásával lehet sikeres. Vagyis, amit nagyon sürgősen meg kell tenni ahhoz, hogy elkerüljük a még nagyobb mértékű

leszakadást a nemzetközi szinttől, az a klasszikus értelemben vett egyetem, illetve egyetemi oktató- és kutatómunka visszaállítására.

Kulcsszavak: *rendszerváltás, piaci intézmények, közgazdaság-tudomány versus gazdálkodástudomány, reál- és pénzügyi szféra összekapcsolása, egyetemi oktatás és kutatás integrálása, modern matematikai módszerek, sztochasztika*

HIVATKOZÁSOK

Benczúr Péter – Kézdí G. – Kondor P. – Mátyás L. – Valentinyi Á. (2013): Javaslat a magyarországi közgazdasági doktori képzés korszerűsítésére. *Közgazdasági Szemle*. LX, június, 722–732. • http://epa.oszk.hu/00000/00017/00204/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2013_06_722-732.pdf

Burda, Michael – Wyplosz, Charles (2012): *Macroeconomics: A European Text*. 6th ed. Oxford University Press • http://books.google.hu/books/about/Macroeconomics_A_European_Text.html?id=3ksxuxdrKBUC&redir_esc=y

Christ, Carl F. (1954): *Economic Theory and Measurement. A Twenty Year Research Report, 1932–1952*. Cowles Commission, Chicago • <http://cowles.econ.yale.edu/P/reports/1932-52.htm>

Csaba László (2002): Economics in Hungary (1945–2000) In: Kaase, Max – Sparschuch V. – Weininger A. (eds.): *Handbook on Three Social Sciences in Central and Eastern Europe: Economics, Political Science and Sociology*. Collegium Budapest, Budapest

Csaba László (2013): Kérdőjelek a közgazdaságtanban és oktatásában. *Közgazdasági Szemle*. LX, január, 47–63. • http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/1083/1/Kszemle_CIKK_1358.pdf

Csaba László – Szentes T. – Zalai E. (2014): Tudományos-e a tudománymérés? Megjegyzések a tudománymetria, az impaktfaktor és az MTMT használatához. *Magyar Tudomány*. 175, 4, 442–466. • <http://www.matud.iif.hu/2014/04/12.htm>

Felsőoktatás átalakítása: stratégiai irányok, soron következő lépések, VITAANYAG, 2013. május 31.

Goedel, Kurt (1931): Über formal unentscheidbare Sätze der “Principia Mathematica” und verwandter Systeme I. *Monatshefte für Mathematik und Physik*. 38, S, 173–198. • <http://www.w-k-essler.de/pdfs/goedel.pdf>

Hayek, Friedrich A. (1941): *Pure Theory of Capital*. MacMillan, London 2008-as kiadás • <http://books>

google.hu/books?id=sembKqu_HboC&pg=PT592&clpg=PT592&dq=Hayek,++Pure+Theory+of+Capital,+MacMillan,+London.&source=bl&ots=kRe8xBurPp&sig=wQebKvMRGvjWH2XnaN6GuDe6LDM&hl=en&sa=X&ei=mcpcU4KBHIP8ygyPYzoHoBQ&redir_esc=y#v=onepage&q=Hayek%2C%20%20Pure%20Theory%20of%20Capital%2C%20MacMillan%2C%20London.&cf=false

Hicks, John R. (1937): Mr. Keynes and the Classics; a Suggested Interpretation. *Econometrica*. 5, 147–59. • http://web.econ.unito.it/bagliano/macro3/hicks_econ37.pdf

Hicks, John R. (1985): *Methods of Dynamic Economics*, Oxford University Press, Oxford

Jevons, William Stanley (1871): *The Theory of Political Economy*. MacMillan, London 1888-as kiadás: • <http://www.econlib.org/library/YPDBooks/Jevons/jvnPE.html>

Keynes, John Maynard (1936): *The General Theory of Employment, Interest, Money*. Harcourt, New York • <http://gutenberg.net.au/ebook03/0300071h/printall.html> Magyarul: *A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete*. 1965, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Marshall, Alfred (1890): *Principles of Economics*, MacMillan, London.

Mirowski, Philip (1984): Physics and the ‘marginalist Revolution’. *Cambridge Journal of Economics*. 8, 361–379. • http://www.bresserpereira.org.br/Terceiros/Cursos/2010/2010_Physics_and_the_marginalist_revolution.pdf Magyarul: A fizika és a marginális forradalom. In: Madarász Aladár (szerk.)

(2000): *Közgazdasági eszmétörténet*. Osiris, Budapest

Mirowski, Philip (1989): *More Heat than Light: Economics as Social Physics, Physics as Nature’s Economics*. Cambridge University Press, Cambridge • <http://books.google.hu/books?id=rmVhZnHld-oC&printsec=frontcover#v=onepage&q&cf=false>

- Móczár József (2006): Arrow–Debreu-modell és a Kornai-kritika harminc év után. *Közgazdasági Szemle*. 2, 171–199. • http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/679/1/Kszemle_CIKK_823.pdf
- Móczár József (2008): *Fejezetek a modern közgazdaságtudományból. Sztochasztikus és dinamikus nemegyensúlyi elméletek, természettudományos közelítések*. Akadémiai, Budapest
- Móczár József (2010): *Anatomy and Lessons of the Global Financial Crisis. Is US Consumption Financed by Chinese Savings? Public Finance Quarterly—Journal of Public Finance*. 55, 4, 753–775. • http://www.penzugyiszemle.hu/documents/moczar-a-pdf_20120412152821_II.pdf
- Móczár József (2010): *Paul A. Samuelson, a közgazdaságtan utolsó nagy generalistája (1915–2009). Matematika és közgazdaságtan. Közgazdasági Szemle*, 57, 4, 371–379. • http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/647/1/Kszemle_CIKK_1164.pdf
- Morishima, Michio (1982): *Why Has Japan Succeeded? Western Technology and the Japanese Ethos*. Cambridge University Press, Cambridge • <http://books.google.hu/books?id=IVrF2lUnalwC&printsec=frontcover#v=onepage&q&cf=false>
- Samuelson, Paul A. (1947): *Foundations of Economic Analysis*, Harvard University Press, Cambridge, MA
- Simonovits András (2013): Szubjektív gondolatok a közgazdaságtanról. *Közgazdasági Szemle*. LX, március, 352–358. • http://epa.oszk.hu/00000/00017/00201/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2013_03_352-358.pdf
- Török Ádám (2009): Társadalomtudományi tények és természettudományos módszerek. *Közgazdasági Szemle*. LVI, december, 1067–087. • http://epa.oszk.hu/00000/00017/00165/pdf/I_torok.pdf
- Török Ádám (2013): „Levelled or Tilted Field?”. *Közgazdasági Szemle*. LX, március, 342–351. • http://epa.oszk.hu/00000/00017/00201/pdf/EPA00017_kozgazdasagi_szemle_2013_03_342-351.pdf
- Weintraub, E. Roy (2002): *How Economics Became Mathematical Science*. Duke University Press, Durham, NC • <http://books.google.hu/books?id=2XTVP-oWaAgC&printsec=frontcover#v=onepage&q&cf=false>
- von Mises, Ludwig Edler (1949): *Human Actions – A Treatise on Economics*, Fox and Wilkes, San Francisco

